

зультативність оперативно-технічного документування та є запорукою майбутнього загального успіху в розслідуванні. Зміст зафіксованої за допомогою негласного візуального контролю інформації про обставини злочинної діяльності дозволяє визначити перелік питань, які належить з'ясувати й уточнити при проведенні подальших слідчих дій - допитів, очних ставок, відтворень обстановки й обставин події тощо.

Матеріальним відображенням проведеного відеодокументування є протоколи з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів. Додатками до протоколів, складених за результатами негласного візуального контролю, слід уважати матеріали відеозапису, магнітні та інші носії інформації, яка зафіксована на них за допомогою відповідних технічних засобів. Це можуть бути відеокасети, лазерні диски з відеофайлами чи відеокадрами, інші цифрові носії, на яких зафіксовано дані, отримані при провадженні оперативно-розшукового заходу, що мають доказове значення.

Ці додатки утворюються процесуальним шляхом і їх не можна відокремлювати від відповідних протоколів, а ймовірність сумнівів у їх достовірності є мінімальною. Проте, виходячи зі змісту Кримінального процесуального кодексу, існує можливість призначення експертизи цих додатків до протоколів за: мотивованим клопотанням учасників кримінального процесу, що мають право заявити це клопотання; за наявності підстав вважати надані матеріали такими, що мають ознаки фальсифікації прокурором, який здійснює нагляд за дотриманням законності при провадженні досудового слідства; за рішенням слідчого, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа. У такому разі використання вказаних додатків як доказів взагалі стає можливим тільки після встановлення походження цих відеоматеріалів, ідентифікації осіб, які зображені на відео або осіб, дії та розмови яких відображено на відеокasetі чи відеофайлі, встановлення відсутності монтажу або інших фальсифікацій матеріалів,

зміни голосу або зовнішності певними особами з метою введення в оману співробітників правоохоронних органів тощо. Для встановлення достовірності отриманих при провадженні оперативно-розшукових заходів відеоматеріалів слід неодмінно призначити відповідні технічні, фотопортретні та інші експертизи.

Отже, застосування засобів негласного візуального контролю є ефективним засобом викриття фактів протиправної діяльності окремих осіб і груп, що, безумовно, підвищує шанси кримінального переслідування за учинені злочини та реалізації принципу невідворотності покарання.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України, 1996. - № 30. - С. 141.
2. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. - № 22. - С. 303.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Войтович Н.Ф. Корупція в українському суспільстві як одна із загроз економічній безпеці // Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення (мат-ли наук.-практ. конф. Харків, 27 жовтня 2006 р.). - Х. : ХНУВС, 2007. - 278 с. - С. 107-112.

Тарасенко В.Є.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії ОДУВС

Кузьменко О.А.

здобувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності
ОДУВС

Надійшла до редакції: 06.03.2014

УДК 343.985

ТАКТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ОПИТУВАННЯ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ

Геращенко О. С.

У статті розглянуті проблеми тактики проведення розвідувального опитування на завершальному етапі. Досліджено особливості застосування прийомів психологічного впливу. Сформульовані певні пропозиції щодо внесення змін до законодавства.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність; розвідувальне опитування; тактико-психологічні особливості.

В статье рассмотрены основные проблемы тактики проведения разведывательного опроса на завершающем этапе. Изучены особенности применения приёмов психологического влияния. Сформулированы определенные предложения по внесению изменений в законодательство.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность; разведывательный опрос; тактико-психологические особенности.

This article describes the main problems of tactics of

the reconnaissance interrogation in its final stage. The features of using of methods of psychological influence were studied. The certain proposals for amendments to the legislation were formulated.

Keywords: operative-searching activity, reconnaissance interrogation, tactic-psychological features.

Завершальний етап проведення розвідувального опитування складається із завершення бесіди й виходу з неї, документального оформлення здійсненого опитування та введення його результатів у кримінальний процес і судочинство.

Проблемою тактико-психологічних особливостей проведення розвідувального опитування займався багато вітчизняних і зарубіжних науковців, окремі аспекти проведення розвідувального опитування в ОРД розглядалися в роботах таких вчених, як В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Т.Р. Морозов [5, 65-68], О.М. Цільмак [1, 18], Б.І. Бараненко, В.А. Глазков, О.С. Звонок [4, 98-99], Ю.В. Чуфаровський [6, 112-123] та ін.

© О.С. Геращенко, 2014

Метою статті є аналіз тактико-психологічних особливостей проведення розвідувального опитування.

Завданнями є дослідження тактико-психологічних особливостей на завершальному етапі проведення розвідувального опитування.

Успішно завершити бесіду - це означає досягти накресленої мети, тобто завершення бесіди й вихід з неї. Саме тому логічно на цьому етапі узагальнити підсумки обговорення. При цьому важливо пам'ятати, що в бесіді рішення завжди має йти за обговоренням, в іншому разі співрозмовник замість висловлення своїх думок почне критикувати опонента. При прийнятті рішення рекомендують: спостерігати за співрозмовником, визначити момент для закінчення бесіди; заздалегідь сформулювати мету бесіди й обміркувати альтернативні питання; намагатися добитися згоди співрозмовника щодо бесіди; не виявляти невпевненості, розгубленості наприкінці бесіди, навіть якщо мета не досягнута; закінчуючи бесіду, доцільно використати свій найсильніший аргумент. Неабияке значення має темп бесіди й паузи, які допомагають виокремити основне, підкреслити наступне або попереднє. Мова має вирізнятися чіткістю, зрозумілістю. Серед основних завдань, які вирішуються наприкінці бесіди, слід перелічити такі: досягнення основної або альтернативної мети; незалежно від взаєморозуміння чи відсутності останнього забезпечення сприятливої атмосфери; стимулювання співрозмовника до виконання наміченого; необхідна підтримка в майбутньому контактів зі співрозмовником; складання розгорнутого резюме бесіди. Вихід із бесіди, тобто вихід із контакту - важлива деталь бесіди, адже вона формує "останнє враження". Ось чому, промовляючи прощальні слова, варто бути доброзичливим, привітним, поводитися так, щоб у партнера виникло бажання ще раз з вами зустрітися й, загалом, з'явилося відчуття єдиного "ми".

При спілкуванні люди обмінюються інформацією, досвідом, навчаються, впливають один на одного. Дуже часто досягнення мети неможливе без попереднього впливу однієї особи на іншу, без попередньої складної комунікативної діяльності.

Проблема комунікативних зв'язків має велике значення для здійснення оперативно-розшукових функцій. Стосунки між підозрюваним та його найближчим оточенням, між підозрюваним і довіреною особою, між членами злочинної групи тощо повинні ретельно вивчатись, оскільки без цього неможливо правильно зрозуміти всі особливості перебігу психічних процесів кожного з об'єктів оперативної уваги. Без вивчення відносин, що складаються на різних етапах діяльності, не можна також достатньо обґрунтовано аналізувати весь процес взаємодії та конкретні дії щодо встановлення об'єктивної істини.

Комунікація завжди є процесом взаємовпливу, взаємодії людей, причому щодо оперативно-розшукової діяльності їй притаманне прагнення до регламентації та контролю. Відносини регламентуються таким чином, щоб забезпечувався переважно односторонній вплив, щоб найменшою мірою під нього підпадали суб'єкти діяльності - фахівці-оперативники. Цій меті слугують певні законодавчі норми, також наявність владних повноважень і відповідна психологічна підготовка, спрямована на формування необхідних моральних і професійних якостей. З урахуванням зазначеного, процес взаємодії часто свідомо регулюється в односторонньому порядку, що не виключає, а навпаки, передбачає нагромадження

професійного досвіду, збагачення позитивних якостей особистості фахівця в результаті спілкування з особами - носіями негативних якостей, пізнання негативних аспектів життя.

Для виконання професійних завдань оперативним підрозділам законом надані певні права, як-от: опитувати громадян за їх згодою, мати гласних і негласних штатних працівників, встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності, здійснювати проникнення негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з ним, у злочинну групу та інші. У цих умовах ефективність діяльності оперативного працівника багато в чому залежить від уміння спілкуватись із різними категоріями громадян, встановлювати та підтримувати з ними довірчі взаємини.

Уміле застосування працівниками ОВС психологічних методів і прийомів впливу на особистість при розвідувальному опитуванні значно підвищить як авторитет міліції в очах населення, так і ефективність професійної діяльності.

Отже, варто звернути увагу на деякі важливі практичні рекомендації щодо підвищення ефективності проведення розвідувального опитування, зокрема: уважно вислуховуйте співбесідника до кінця; ніколи не нехтуйте його упередженнями; уникайте непорозумінь і неправильних тлумачень; поважайте свого співбесідника, будьте ввічливі, тактовні й дипломатичні; якщо потрібно, будьте наполегливі, але зберігайте витримку; намагайтеся полегшити співбесідникові сприйняття ваших запитань.

Документування і заведення оперативно-розшукової справи надає інформаційне забезпечення й документування оперативно-розшукової діяльності. У разі отримання інформації, про яку необхідно доповісти керівнику оперативного підрозділу, а також коли отримана інформація потребує вжиття оперативно-розшукових заходів, складається рапорт про проведення розвідувального опитування. За потреби оформлюють пояснення надану оперативну інформацію, яка може бути використана для вирішення поставленого завдання ОРД і кримінального процесу. Оформлюють результат опитування заявою в разі, коли опитуваний є потерпілим і погодився заявити про це.

Заведення оперативно-розшукової справи визначається ст. 9 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність": "...у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. На особу, яка підозрюється в підготовці або вчиненні злочину, переховується від органів розслідування або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла..."

У зв'язку з цим були створені підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, які повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запитання органів розслідування, прокуратури або суду. Заведення оперативно-розшукової справи не повинно обмежувати конституційні права і свободи та законні інтереси людини. Справа припиняється після вирішення конкретних завдань ОРД, а також встановлення обставин, що свідчать про об'єктивну неможливість вирішення цих завдань.

Для виконання Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" у ст. 10 зазначено, що матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються: як приводи та підстави для порушення кримінальної

справи або проведення невідкладних слідчих дій; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальній справі; для попередження, припинення й розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців і осіб, які безвісти зникли; для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів і осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів; для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

При введенні результатів ОРД у кримінальний процес і судочинство правоохоронні органи враховують закономірності, які ґрунтуються на: загальному досвіді як оперативних, так і слідчих підрозділів; досвіді здійснення конкретних оперативно-розшукових заходів, наприклад, оперативної закупівлі наркотичних засобів або забезпечення збереження предметів і документів, що можуть бути використані як докази в кримінальній справі; особливостях нейтралізації оперативно-розшуковими чи процесуальними запобіжними заходами протидії з боку злочинців або підозрюваних осіб на стадіях порушення кримінальної справи, попереднього розслідування, судового розгляду.

Дані розвідувального опитування за своїм змістом повинні відповідати тим же вимогам, що й процесуальні докази (збирання, перевірка й оцінка, визначення джерел, формування на цій основі версій та ін.). Різниця між ними тільки в засобах і методах збору, реалізації доказової інформації в кримінальному процесі та судочинстві.

На жаль, ні кримінально-процесуальне, ні оперативно-розшукове законодавство, ні відомчі нормативні акти механізму введення результатів ОРД (розвідувального опитування) у кримінальний процес і судочинство не визначають, що нерідко призводить до порушення конституційних прав громадян.

Отже, у практичній діяльності, пов'язаній з розкриттям і розслідуванням злочинів, юридичної сили інформації, отриманої оперативним шляхом, надають здебільшого при провадженні слідчих дій.

Варто відмітити, що належність і допустимість як доказів взагалі, так і оперативно-розшукової інформації зокрема, не залежать від процесу спілкування. Більше того, вони обмежують спілкування змістом отриманої інформації, джерелами й прийомами впливу. На відміну від належності й допустимості, достовірність інформації, тобто адекватність відображення матеріальних і нематеріальних (ідеальних) слідів, навпаки, визначається процесом спілкування між оперативним працівником і опитуваним, залежить від його організації, правильної тактики спілкування.

Також оперативно-розшукові дані, які після свого процесуального закріплення використовуються в доказуванні, також отримуються за допомогою розвідувального опитування. До них головним чином відноситься інформація гласного розвідувального опитування. Так, наприклад, на місці пригоди для з'ясування обставин скоєного злочину, прикмет злочинця, можливого напрямку його руху та організації переслідування проводиться розвідувальне опитування очевидців. Отримані дані

при цьому фіксуються, як правило, у записній книжці оперативного працівника або просто запам'ятовуються. У подальшому ці дані отримуються уже шляхом допиту й закріплюються протоколом, після чого стають доказами по справі. Якщо інформація отримується в ході розвідувального опитування, то слід помірковано відноситись до її введення в кримінальний процес та судочинство, щоб виключити можливість розшифровки та нанесення шкоди джерелу інформації.

Отже, запропоновані алгоритм і правила проведення розвідувального опитування відповідно до його завдань, об'єктів, етапів, фаз сприятимуть зростанню ефективності проведення оперативно-розшукових заходів для вдосконалення процесу здійснення розвідувального опитування оперативними працівниками.

Література

1. Геращенко О.С., Цільмак О.М. Тактико-психологічні особливості проведення розвідувального опитування. [Текст] / О.С. Геращенко, О.М. Цільмак / Науково-методичні рекомендації. - Одеса: РВВ ОДУВС, 2011. - 44 с. - Гриф ДСК.

2. Кримінальний кодекс України закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 05.07.2011 р. № 2735-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

3. Про оперативно-розшукову діяльність закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 09.05.2011 р. № 2939-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

4. Психологія оперативного спілкування в діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ: [Текст]: Навчально-практичний посібник / під заг. ред. чл.-кор. АПРН України, проф. Е.О. Дідоренка; [авт. кол.: Б.І. Бараненко, В.А. Глазков, О.С. Звонко та ін.]. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. - 552 с.

5. Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності в органах внутрішніх справ [Текст]: навч. посіб. / [під ред. В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Т.Р. Морозова та ін.]. - К.: КНТ, 2007. - 96 с.

6. Чуфаровский Ю.В. Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности [Текст]: учеб. пособ. / Ю.В. Чуфаровский. - М.: Проспект: Велби, 2008. - 208 с.

Геращенко О.С.

*кандидат юридичних наук,
начальник кафедри тактико-спеціальної та
вогневої підготовки
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 19.02.2014